

NEURTU ADITZAREN ERABILERA BERRIAZ

Leioa, 1994.10.04
Alfontso Mujika,
Elhuyar Kultur Elkartea

Neurtu aditzak bi esanahiz erabiltzen da edo erabiltzen du zenbaitek gaur egun:

1. Esanahi zaharra, ohizkoa, jatorra: *hark hura neurtu* (norbaitek edo zerbaitek beste norbaiten edo zerbaiten neurriaren balioa zehaztu), hau da, neurtzailea eta neurtua daudelarik: *dinamometroak indarra neurtzen du*.

2. Esanahi berria: *hark hainbesteko neurria ukan* (norbaitek edo zerbaitek nolako neurria ukan), hau da, neurtzailerik ez dagoelarik: *isats eta guzti ez du 25 cm baino gehiago neurtzen*.

Bi esanahion erabilera-esparrua ez da berdina. Esanahi berriarena mugatuagoa da eta adizki jakin batzuk baino ez ditu onartzen.

Neurtu aditzaren ohizko erabileran, ohizko esanahiaz, neurtzen dena edozein magnitude fisiko izan daiteke (luzera, erresistentzia elektrikoa, denbora, abiadura, ...). Esanahi berriaz ordea, badirudi magnitude geometrikoez kanpo ezin erabil litekeela. Adibidez, *25 ampereko intentsitatea neurtu dugu eroale horretan edo 175 gradu zentigraduko temperatura neurtu zuten labean* eta antzekoak normalak diren bitartean, ez dirudi **Intentsitateak 25 ampere neurtzen du eroale horretan* edo **Temperaturak 175 gradu zentigradu neurtzen zuen labean* modukoak esan daitezkeenik. Beraz, erabilera berria onarturik ere magnitude geometrikoetara mugatuta egongo litzateke. Honako hauetara hain zuzen:

– luzera (zabalera, altuera eta sakonera barne)

leizeak 42 m neurtzen du

– azalera

golf-zelaiak 150 hektarea neurtzen du

– bolumena (?)

eraikinak 600 metro kubiko neurtzen du (?)

– angelua (angelu laua eta angelu solidoa)

angeluak 30 gradu neurtzen du/angeluak 0,3 estereorradian neurtzen du

Bestalde, ohizko erabilera, aspektuari dagokionean *neurtu* aditza forma burutuaz (*zangoko hezurak neurtu zizkion*), ezburutuaz (*kronometroak denbora neurtzen du*) edo geroa formaz (*uraren hasierako tenperatura neurtuko dugu ondoren*) erabil daiteke. Erabilera berrian ordea, badirudi forma burutua ezin erabil litekeela (**angeluak 45 gradu neurtu du / *eliz dorreak 50 metro neurtu zuen*). Alde honetatik pisatu aditzaren moldetik irteten da, honek forma burutua onartzen baitu (*hezurak 5 kilo pisatu zuen*).

Erabilera berria erroturik al dago?

Gramatika batzordeak *Orotariko Euskal Hiztegiko* corpus-a arakatu du eta *neurtu*-ren 150 sarrera aztertu ditu, erabilera berria behin ere aurkitu gabe. Esanahi berriaz gaur eguneroko hizkeran zenbat erabiltzen den, sustraiturik dagoen ala ez jakiteko datu fidagarririk ez dago. Dena den, gaur eguneko euskara idatzian erabilera berri hori zenbateraino isladatu den jakiteko iturri ezin hobea da UZEIk landutako Egungo Euskararen Bilketa Sistemakoa (EEBS). Hona hemen EEBSren datuak:

Neur lema duten 505 agerraldi daude EEBSn eta horietatik 103 agerraldi dira neurtzen formakoak. 103otatik 82, hau da % 80, ohizko erabilerari dagokio eta 21, hau da % 20, erabilera berriari. Bestalde, *neur lema duten gainerako formetan (neurtu, neurtuko,...)* ez da erabilera berriaren lekukorik ageri.

Lekukotasunik zaharrenak 1971koak dira; Gexan Alfaro "Lantziri"-ren *Itsasoko gauza harrigarriak* eta Benantxio Otaegiren *Lehen gizarteak* liburuetan ageri dira. Hirugarren agerraldirik zaharrena 1975ekoa da; Jesus Altunaren *Ugaztunak* liburuan ageri da. Gainerako agerraldi guztiak 1980ko hamarkadakoak dira.

Erabilera berri hori irakaskuntzarako testugintzan diharduten hainbat erakunderen lanetan ere (Eusko Jaurlaritzaren Hezkuntza Saila, UZEI, Gipuzkoako Ikastolen Elkarte, Elhuyar Kultur Elkarte) ageri da inoiz. Dena den, badirudi erabilera hori ez dela sistemakoa eta euskarak kontzeptu hori adierazteko dituen gainerako egiturak ez dituela ordezkatu.

ONDORIOA

1. *Neurtu* aditzaren erabilera berri hori ez da inola ere ezinbestekoa euskara zientifikoan.
2. Erabilera berria ez dago oraindik oso errotuta euskara idatzian, baina errotze-bidean dagoela erakusten dute datuek.